

Ajánlások az 2024-2029. évi stratégiai tervhez
A Berzsényi Dániel Könyvtár esélyegyenlőségi programja

A Berzsényi Dániel Könyvtár esélyegyenlőségi programjának áttekintése és ajánlások az 2024-2029. évi stratégiai tervhez

Bevezetés

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló **1998.évi XXVI. törvény**¹ a fogyatékossgal élő személyt megillető jogok tárgyalása során öt területet (környezet, kommunikáció, közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés, közlekedés, támogató szolgálat, segédeszköz) emel ki, amelyek az Alkotmányban megfogalmazott alapjogok sokaságát lefedik. Ez az öt terület bővebben a következő:

- A fogyatékos személynek joga van a számára akadálymentes, továbbá érzékelhető és biztonságos épített környezetre,
- A fogyatékos személy számára biztosítani kell az egyenlő esélyű hozzáférés lehetőségét a közérdekű információkhoz, továbbá azokhoz az információkhoz, amelyek a fogyatékos személyeket megillető jogokkal, valamint a részükre nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatosak,
- A fogyatékos személy számára – figyelembe véve a különböző fogyatékossgai csoportok eltérő speciális szükségleteit – biztosítani kell a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférést,
- A közlekedési rendszereknek, továbbá a tömegközlekedési eszközöknek, utasforgalmi létesítményeknek – beleértve a jelző- és tájékoztató berendezéseket is – alkalmasnak kell lenniük a fogyatékos személy általi biztonságos igénybevételre.
- A fogyatékos személy részére biztosítani kell a fogyatékossga által indokolt szükségleteinek megfelelő támogató szolgálat igénybevételét, továbbá segédeszközt.

E mellett a törvény a mindennapi élet öt területét nevezi meg, mint az esélyegyenlősítés célterületeit. Ezek a törvény általi sorrendben a következők:

- egészségügy
- oktatás, képzés
- foglalkoztatás
- lakóhely, közösségbe való befogadás, önálló életvitel
- kultúra, sport

Az **egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény**² megalkotása során a jogalkotónak a célja az volt, hogy egységes fogalomhasználat, valamint megfelelő és hatékony jogvédelmi és eljárási rend alakuljon ki erre a területre.

Az egyenlő esélyű könyvtári ellátás érdekében megvalósítandó célok

Megfelelő eszközök és dokumentumok biztosítása:

- a fizikai hozzáférés és/vagy távoli elérés biztosítása,
- a tartalmi, intellektuális hozzáférés biztosítása,
- az alternatív formátumú és speciális tartalmú dokumentumok, adatbázisok biztosítása a gyűjteményekben, a mindenki számára garantált érzékelés és értelmezés érdekében,
- speciális eszközök megléte a speciális információhordozókon tárolt tartalom megjelenítéséhez,

- speciális, az egyes fogyatékoságok sajátosságaihoz igazított szolgáltatások nyújtása a könyvtár falain belül és kívül.

Megfelelő személyi feltételek biztosítása:

- a könyvtári személyzet elfogadó magatartása,
- megfelelő szakmai felkészültsége,
- társadalmi környezetére gyakorolt kisugárzó hatása.

A fogyatékosággal élők könyvtári dokumentumokhoz való hozzáférést segíti a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 41. § (1) bekezdésében foglalt szabály, amely szerint a mű nem üzletszerű többszörözése és terjesztése a szabad felhasználás körébe tartozik, ha az kizárólag a fogyatékos személyek igényeinek kielégítését szolgálja és kizárólag a célnak megfelelő módon valósul meg.

Az egyenlő esélyű könyvtári ellátás érdekében megvalósítandó célok kulcsterületei

Fizikai akadálymentesítés:

- a könyvtári épület és környezetének fizikai akadálymentesítése,
- a fizikai akadályok elháríthatatlansága vagy a fogyatékosággal élő személyek mobilitási korlátozottsága esetén az információhoz és a dokumentumokhoz való online hozzáférés biztosítása,
- a virtuális hozzáférés érdekében a honlapok akadálymentesítése.

Intellektuális akadálymentesítés a tartalmi hozzáférés érdekében:

- a könyvtár használatát segítő információk elérhetővé tétele a fogyatékosággal élők számára (akadálymentes honlapok, tájékoztatók),
- alternatív formátumú és speciális tartalmú dokumentumok ('ugyanaz - másképp', pl. hangoskönyv, Braille nyomtatású könyv, könnyen érthető nyelv) beszerzése és szolgáltatása rendszerelvű ellátás létrehozásával,
- a folyamatosan és gyakran igényelt dokumentumokat/információkat mindenütt a helyi állomány részeként, nyomtatott, hangzó és/vagy digitalizált formában kell biztosítani,
- az eseti vagy különleges igények kielégítését szolgáló dokumentumokat /információkat - nyomtatott, hangzó és/vagy digitalizált formában - az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer, valamint a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer keretében kell biztosítani.

Speciális eszközellátottság biztosítása a tartalmi hozzáférés érdekében:

- a nyilvános könyvtárakban biztosított legyen az a speciális alapeszköz- és informatikai eszközállomány, mely lehetővé teszi az eredeti dokumentumokhoz/információkhoz való hozzáférést (pl. felolvasó szoftver),
- legyen néhány referenciakönyvtár, ahol ezek az eszközök működés közben megtekinthetők, tanulmányozhatók. 'Morális akadálymentesítés' az egyenlő esélyű hozzáférés érdekében:
- a könyvtár és a könyvtárosok együttműködési készsége minden lehetséges partnerrel a feladat megvalósítása érdekében,
- a feladat ellátásához szükséges létszám, munkaidő és minőségi munkavégzés biztosítása a könyvtárban,
- könyvtárosok megfelelő szakmai felkészítése az alap- és továbbképzésben,
- a könyvtár belső és külső kommunikációjának részévé válik az egyenlő esélyű hozzáférés iránti elkötelezettség.

A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár gyakorlata

1. Előzmények

A Berzsényi Dániel Könyvtár többféle támogató szolgáltatást működtetett jogelődjével közös története során. Az első világháború idején a szombathelyi kórházban ápolt katonáknak juttattak el olvasnivalót, a két világháború között vidéki olvasóiknak postán küldték el az igényelt könyveket. Megszervezték a házhozszállítást, e célból kerékpárt is beszerettek. 1945 után azonban hosszú ideig nem jutott figyelem a hátránnyal élőkre. 1979-ben éledt újra a házi kölcsönzés szolgáltatása, amely az azóta eltelt időszakban folyamatosan működik. Idős koruk vagy betegség miatt házhoz-ágyhoz kötött emberek ellátását jelenleg egy olvasószolgálatos munkatárs végzi.⁴ Vakok és gyengénlátók részére megjelenésük óta vásárolunk és szolgáltatunk hangoskönyveket. Munkatársaink a 80-as években biblioterápiás foglalkozások közreműködői voltak a Megyei Kórház Ideg- és Elmeosztályának foglalkoztatójában.⁵ Befogadtuk a hajléktalanokat,⁶ segítő szolgáltatásokat indítottunk munkanélküliek részére, deviáns fiatalokkal foglalkoztunk. 2003-ban elkészült könyvtárunk esélyegyenlőségi terve.⁷

2. A könyvtár esélyegyenlőségi programjának kialakítása

Bár a gyűjtemény és a szolgáltatások alkalmasak voltak a használók széleskörű igényeinek kielégítésére, a tervezés időszakában feltérképeztük a célcsoportok minőségi ellátását segítő pályázatokat. Különböző támogatásokkal (Fogyatékosok Esélye Közalapítvány 2, NKA Könyvtári Kollégium 2, NKÖM: A könyvtár nem csak a látóké, TÁMOP) bővült hangoskönyv gyűjteményünk, irodalmi és zenei CD állományunk, kölcsönözhető CD-lejátszókat vásároltunk, nagyítók és öregbetűs könyvek segítik a csökkentlátókat. A Médiatár és nyelvi részlegben számítógépet használhatnak felolvasó programmal a gyengénlátók. TIOP pályázat segítségével előadótermünkben indukciós hurok és erősítő került beépítésre. (2023-ban az indukciós hurok és az erősítő korszerűsítésre került.)

A kapcsolatra kész feleknek együttműködési megállapodást ajánlottunk fel, amelyben egységesen szerepeltek a következők:

1. A könyvtárat önállóan használó fogyatékkal élő személyek részére ingyenes beiratkozást teszünk lehetővé. A kedvezmény magában foglalja a fényképes igazolványt és a 12 hónapra szóló olvasójegyet.
2. A fogyatékkal élőket ellátó szociális intézmények, önsegítő csoportok, a nyugdíjasok és a hátránnyal élők szervezetei a könyvtárral kötött együttműködési megállapodás értelmében jogosultak a csoportos kölcsönzésre.
3. Tagjaik ingyenes alapfokú számítógépezelői vagy internet használói tanfolyamon vehetnek részt (ezt kiterjesztettük a tisztségviselőkre és az intézmények munkatársaira is).
4. Előadótermeinket térítésmentesen engedjük át kulturális rendezvényeik, megbeszélések, termék- és eszközbemutatók céljára.
5. Igény szerint a fogyatékkal élőket ellátó intézményekben, klubokban ingyenes előadásokat, felolvasásokat tartunk.

Ezekon kívül speciálisan az adott szervezethez tartozók könyvtárhasználatát segítő kedvezmények is bekerültek a megállapodásokba. A könyvtár minden partnertől azt kérte, hogy véleményezzék és támogassák a program célkitűzéseinek megvalósítását segítő pályázatait.

2003-ban az együttműködés írásba foglalására került sor a MVGYOSZ Vas Megyei Szervezetével, a Mozgássérültek Vas Megyei Egyesületével, a Siketek és Nagyothallók Vas Megyei Szervezetével, a Fogyatékosok Támogató Szolgálatával és a Fogyatékkal Élők Napközi Otthonával, valamint a Misszió Közhasznú Egyesülettel (daganatos betegeket támogatnak).

Élő a kapcsolat a város szociális intézményeivel az általuk támogatott emberek könyvtári segítésére a Pálos Károly Szociális Szolgáltató Központ és Gyermekjóléti Szolgálattal, a város nyugdíjas klubjaival, időseket és fogyatékosokat gondozó szociális otthonokkal.

A 2003 végén elindított programunk sok eredményre lehet büszke. Megszerveztük a csoportos könyvtárlátogatásokat, segítettük az egyéni használatot (pl. hangos könyvtári kalauzzal), személyre szóló szolgáltatásokat dolgoztunk ki. A nyugdíjasokkal foglalkozó munkatársunk kihelyezett, PP bemutatóval színesített könyvtárbemutatókat, könyv- és egyéb dokumentumismertetést, ünnepi alkalmakra előadásokat tartott klubokban, szociális otthonokban.

3. Szolgáltatások

A személyes könyvtárlátogatásokon túl olyan szolgáltatásokat is igénybe vehetnek a megszólított közösségek tagjai, amelyekhez nem kell felkeresniük az intézményt. A házi kölcsönzés keretében a hajléktalanok átmeneti otthona, szociális és egészségügyi intézmények lakói is hozzájuthatnak olvasnivalóhoz.

Számos, kifejezetten a célcsoportoknak szervezett rendezvényt is kínálunk.

A Holnap Házával 2011 februárjától állunk kapcsolatban⁸. A lakóotthon megvalósulását az 1997-ben létrejött 'Esőemberke Alapítvány' kezdeményezte, ahol több területen nagyfokú önállósággal rendelkező autista, illetve értelmi sérült személyt és fokozottabb törődést, segítséget igénylő lakót egyaránt fogadnak. Az érintett szülők - autizmussal foglalkozó szakemberek támogatásával - szerették volna biztosítani gyermekeik fejlesztését, speciális segítését az iskolai tanulmányok után is. Így válhatott valóra 2008 decemberében a 10 felnőtt számára ápoló-gondozó ellátást biztosító, bentlakásos lakóotthon. A lakók számára könyveket, DVD-eket, zenei CD-eket kölcsönzünk. A paletta nagyon színes: a gyerekkönyvektől az ismeretterjesztő könyvekig. A Holnap Háza esetében évente négyszer jár ki kolléga az intézménybe. Jelenleg munkatársunk tíz főt lát el. A kölcsönzés igénybevétele folyamatos: a lakók e-mailben adják le igényeiket a könyvtár felé. A személyes kijárással mellett a könyvtár az intézményben letéti állományt tart fenn.

Valamennyi szolgáltatásunk nyitott, házi kölcsönzésre folyamatosan fogadunk el jelentkezéseket és különböző intézmények segítségével próbáljuk felkutatni a rászorulókat.

4. A társadalmi befogadás segítése

Könyvtárunk több olyan programnak is részese a fentiekben bemutatottakon túl, ami elősegítheti a fogyatékkal élők társadalmi elfogadását, ami Magyarországon sajnálatosan még nem általános.

Ilyen a Médiatár és nyelvi részleg Önként vakon – ismerkedés a könyvtárral látássérült olvasóink szemüvegén keresztül című foglalkozása

https://bdmk.hu/Konyvtarhasznalat_es_szolgáltatások/konyvtari_foglalkozások.html

és az évenként megrendezésre kerülő esélyegyenlőségi programunk, a Speciális Nézőpont.
https://www.bdmk.hu/Specialis_Nezopont_2024.html

KÖNYVTÁRFEJLESZTÉSI STRATÉGIAI CÉLOK FOGYATÉKKAL ÉLŐK ELLÁTÁSA ÉRDEKÉBEN 2024-2029.

Jövőkép

A könyvtár saját gyűjteményére és szolgáltatásaira alapozva keresi és fejleszti azokat az együttműködési formákat, amelyek segíthetik a fogyatékkal élők magas minőségű könyvtári ellátását. Esélyegyenlőségi programja, használó-képzési tevékenysége kulturális esélyegyenlőséget kínál. Élményfunkciót teljesítő programjaival népszerűsíti az intézményt, a gyűjteményt, az irodalmat, a művészeteket és a tudományt. Közösségi színtérként és információs központként a társadalmi integrációt segíti.

Átfogó cél

E jövőkép megvalósítása érdekében:

- A fogyatékkal élők minőségi szolgáltatáshoz jutása érdekében fejlesztéseket hajtunk végre a központi könyvtárban és a fiókhálózatban akadálymentesítés kiegészítése, ill. teljes akadálymentesítés céljából.
- Munkatársaink szervezett továbbképzésével biztosítjuk a felhasználandó ismeretek korszerűsítését és készségeik, kompetenciák fejlesztését.
- Megőrizzük szolgáltatási gyakorlatunkat, melynek során azok is hozzájuthatnak az információkhoz és dokumentumokhoz, akik személyesen nem tudják felkeresni a könyvtárat.

Célok

- Technológiai megoldásokkal és tartalomfejlesztéssel lehetőség szerint emelni az épülettől és a nyitvatartási időtől független akadálymentes hozzáférést, az otthonukat elhagyni nem tudó használók számára is teljes tájékozási alkalmat nyújtani.
- A fogyatékkal élők szervezetei által kezdeményezett, valamint saját programokkal hozzájárulni körükben az olvasáskultúra, a digitális írástudás fejlesztéséhez.
- Hatókörünkben közösségi szolgáltatásokkal segíteni a társadalmi integrációt.
- A gyűjteményt és a könyvtárhasználatot folyamatosan népszerűsíteni a fogyatékkal élők és az őket támogató intézmények és szervezetek körében.
- Rendszeres elégedettség- és igényvizsgálatokat beépíteni a gyakorlatba.

KIEMELT STRATÉGIAI CÉLOK, ÉS A MEGVALÓSÍTÁS TERÜLETEI

1. cél

A Berzsényi Dániel Könyvtár kiemelt fontosságúnak tekinti a fogyatékossgal élők könyvtárhasználatának támogatását.

Tudatosan egymásra épülő, átfogó feladat- és feltételrendszer kijelölésével, a könyvtáros szakemberek speciális felkészítésével valósulhat meg.

Megvalósítási területek

- A teljes akadálymentesség kiépítése (mobil erősítők, piktogramok, fényjelzések, vezető sávok, Braille nyomtató).
- A gyűjteményfejlesztés súlypontjait igényvizsgálatokra kell alapozni.
- Az érzelmileg megterhelő folyamatos kapcsolattartáshoz képzések segítségével erősíteni kell a képességeket.

2. cél

Az informatikai eszközrendszer fejlődésével bővítjük a központi könyvtárban a fogyatékkal élők számára a hozzáférés lehetőségét.

Megvalósítási területek

- A könyvtár használatát segítő információk elérhetővé tétele a fogyatékossgal élők számára (a honlapcsalád teljes akadálymentesítése, tájékoztatók készítése).
- Speciális eszközellátottság biztosítása a tartalmi hozzáférés érdekében
- Megőrizzük felhasználó-képzési gyakorlatunkat, melynek során fejlődnek a fogyatékkal élők információkeresési kompetenciái.

3. cél

A Berzsényi Dániel Könyvtár fontos feladatának tekinti a kisközösségek és az intézetekben élők támogatását, a közös kulturális élmények megszerzésének segítését.

Megvalósítási területek

- Egyéni foglalkozással és csoportos programokkal hozzájárulunk a hátrányos helyzetben élők kulturális élményszerzéséhez.
- A könyvtár belső és külső kommunikációjának részévé válik az egyenlő esélyű hozzáférés iránti elkötelezettség.
- Helybe vitt szolgáltatásokkal lehetővé tesszük az önálló programok szervezését.

Irodalom:

Katsányi Sándor: A könyvtár szociális feladatai. In: A könyvtár szociális funkciója. Budapest: OSZK-KMK, p.1995. 5-23.

Bartos Éva: Konceptió a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2004. 8. sz.10-11.p.

Horváthné Jakubecz Ilona - Salamon Gábor: Érzékszervi fogyatékosok és mozgáskorlátozottak speciális könyvtári ellátása. Eötvös József Főiskola Budapesti Konzultációs Központ. 2006. In: <http://mek.oszk.hu/03600/03685/03685.pdf>

Nagy Éva: Hajléktalanok, munkanélküliek a hírlapolvasóban. = A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 1995. 2. sz. 8-10. p.

Payer Barbara: A könyvtárhasználat lehetőségei és tényezői fogyatékos személyek körében. In: http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/TAMOPfszk_felmeres_20101.pdf

Szabóné Horváth Mária: Fiókkönyvtár a közgyűjtemény és a szociális foglalkoztató határmezsgyéjén. In: A könyvtár szociális funkciója. Budapest : OSZK-KMK, 1995. p.129-137.

Lábjegyzet:

1.: 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról

2.: 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

3.: Oktatási és Kulturális Közlöny, 2009. 21. sz. (VII. 28.) 3058-3062. p.

4.: Nagy Éva: Idősek könyvtári ellátása házi kölcsönzéssel. A szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárban 1979-től folyó szolgáltatás tapasztalatai. In: A könyvtár szociális funkciója. Bp. OSZK KMK, 1995. p. 70-75.

5.:Pallósiné Toldi Márta: Könyvtárosok biblioterápiás szerepben. A BDMK munkatársainak irodalmi foglalkozásai (1983-tól) a Megyei Kórház pszichiátriai osztályán, Szombathelyen. In: Könyvtáros, 1986. 5. sz. p. 282-285.

6.:Bóday Pál Péter: Hajléktalanok a könyvtárban. Nagy Éva, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese nyilatkozik a hajléktalanok könyvtári ellátásáról. Helyi tapasztalatokról is. In: Magyar Hírlap. 1995. nov. 4. Ahogy tetszik mell. p. 13.

7.:Nagy Éva: A szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtár Esélyegyenlőségi programja In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005. 2. sz. p. 7-12.

8.:Nagy Marianna Zsuzsanna: A Holnap Háza. In: A Vas megyei könyvtárak értesítője, 2011. 3 sz. p. 10-12.

9.:Závoti Józsefné: A fogyatékossgal élők társadalmi integrációja a képzés, a foglalkoztatás és a rehabilitáció összehangolásával a hazai viszonyok és az európai uniós elvárások függvényében. Doktori értekezés.2009. p. 17.

http://www.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/ktk/Kepzes_doktori/2010/2010_ZavotiJozsefne_d.pdf

10.: Nagy Marianna Zsuzsanna munkája